

PSZICHOLÓGIAI ÉRTELMEZŐ SZÓTÁR

Aberráció: rendellenesség, beteges eltérés a normálistól. Erkölcsi, nemi eltévelyedés.

Adoleszcencia: serdülőkor. A serdülés kezdetétől a felnőttkorig tartó időszak.

Adottság: a képesség természetes, az emberrel vele született alapja. Lehetőség, amely a természetes érés, fejlődés, nevelés, tanulás, gyakorlás hatására válik képességgé.

Adrenalin: a mellékvese velőállományából származó hormon. Idegi ingerületre kerül a vérbe.

Hatásai: szaporább szív működés, vérnyomás emelkedése, anyagcsere-fokozódás izgalmi állapot.

Afázia: a beszéd funkció agykérgi károsodásból eredő zavara.

Affektív: érzelmi, indulati.

Afferens idegek: szenzoros idegek, amelyek az érzékszervektől a központi idegrendszerhez vezetik az ingerületet.

Agnózia: a megismerés zavara hibátlan elemi észlelés ellenére.

Agorafóbia: tériszony.

Agráfia: agyi károsodásból eredő írásképtelenség.

Agresszió: szándékosan ellenséges viselkedés, a saját cél erőszakos, nagyon erőteljes követése másoknak kárt, fájdalmat okozva. Megélhető gondolatban, szóban, cselekedetben. Megnyilvánulási formái: káröröm, hangoskodás, önmagunk vagy mások sértése, szándékos károkozás, rombolás, indulatos bosszú.

Agyalapi mirigy :(hypofízis) az agy alapon elhelyezkedő belső elválasztású mirigy. Serkentő hormonokat termel, a többi belső elválasztású mirigy működését összehangolja.

Akceleráció: az új nemzedéknek az előzőnél gyorsabb serdülése, növekedése.

Akkomodáció: (Piaget kognitív fejlődési elméletében) a régi séma átalakítása olyanná, hogy az új elem befogadására, értelmezésére is alkalmassá váljon. (Séma $\approx$ kognitív modell).

Akromatikus: színtelen, a szürke árnyalatai.

A laklélektan: a lelki jelenségek dinamikus egész (gestalt) jellegét hangsúlyozó pszichológiai irányzat, ahol az egész határozza meg a részek jellegét, szerepét.

Alkalmasság: feladat elvégzésére, munkakör betöltésére való képesség, megfelelés.

Általános pszichológia: a lélektan központi része, amely a felnőtt egészséges ember lelki jelenségeinek természetét és törvényszerűségeit kutatja.

Altruizmus: önzetlen viselkedés, amely egy másik ember javát szolgálja úgy, hogy a személy dönthetne másként is, önmaga számára előnyösebben.

Ambivalencia: ellentétes érzések, késztetések egyidejű megjelenése ugyanazon tárggyal szemben.

Ambivertált: introvertált és extrovertált személyiségjellemzők között elhelyezkedő típus.

Amfetaminok: a központi idegrendszert izgató vegyületek. (Stimulánsok)

Amnézia: az emlékezet teljes vagy részleges elvesztése.

Amygdala: az új emléknymok beépülését elősegítő agyterület.

Androgének: a hím nemi hormonok közös neve. A legismertebb közülük a tesztoszteron.

Anticipáció: később bekövetkező esemény megsejtése, bejósolása.

Antiszociális személyiség: a társadalom törvényei és szokásai megtartásának képtelenségé-

vel, indulatossággal, valamint a szorongás és büntudat hiányával jellemezhető személyiség. (pszichopata, szociopata)

Antropológia: embertan. Az ember és evolúciós ősei közti (anatómiai) különbségeket kutató tudomány.

Apátia: az érdeklődés hiánya, közömbösség minden iránt.

Arousal: általános agyi aktivációs szint (és rendszer). Éberségi, gerjesztettségi állapot. A szellemi és fizikai teljesítőképesség idegi (és hormonális) előfeltétele.

Asszertív tréning: a saját szükségletek hatékony, de nem ellenséges kifejezésének megtanulása és begyakorlása.

Asszimiláció: (Piaget kognitív fejlődési elméletében) az a folyamat, amikor a gyermek az új tárgyat vagy eseményt előzetesen meglévő sémáiba beillesztve próbálja megérteni.

Asszociáció: képzettársítás. A tudatunkban befejeződő folyamat, amelynek során két vagy több gondolati elem valamilyen összefüggés miatt együttesen jelentkezik.

Attitűd: emberek, eszmék, tárgyak, rokonszenves vagy ellenszenves értékelése. Érzelmi és kognitív elemekből kialakult beállítódás.

Áttolás: elhárító mechanizmus, melynek segítségével egy motívum, amely közvetlenül nem fejeződik ki, egy elfogadhatóbb (az eredetitől eltérő) formában jelenik meg.

Attribúció: tulajdonítás. Mások viselkedése mögött lévő okokra történő következtetés.

Autizmus: a környezettel tartott kapcsolat meglazulásával, elszigetelődéssel járó szkizofrén megbetegedés egyik tünete, válfaja.

Autokratikus személyiség: a parancsot és tekintélyt előtérbe-helyező, ellentmondást, vitát, konfliktust rosszul kezelő személy. Alázatos és engedelmes a feletteseivel, agresszív és követelő a beosztottaival, rangban alacsonyabbakkal szemben. (Kényúr, zsarnok.)

Axon: az idegsejt azon nyúlványa, amely az ingerületet a másik sejt irányába továbbítja.

Bal félteke: a nagyagy bal fele. A test jobb oldalát és a legtöbb embernél a beszédet, írást, számolást vezérli.

Behaviorizmus: lásd viselkedéslélektan.

Behódolás: A nyilvános viselkedés megváltozása mások véleményének megismerése után.

Belátás: egy probléma megoldásához, egy helyzet új értelmezéséhez szükséges viszonylat, összefüggés hirtelen felismerése.

Binokuláris parallaxis: a távolság és térérzékelés abból eredő jelzőingere, hogy a két szem kissé különböző képet ad a látótérrel.

Biofeedback: élettani működés jellemzőinek visszacsatolása, tudatosítása gyógyítás, szabályozás céljából.(Szívritmus, vérnyomás,....)

Cannabis: az a kenderfajta, amelyből a marihuánát készítik.

Centrális diszpozíció: általános és az egyénre jellemző személyiségvonás (Gordon Allport személyiségelméletében). A legtöbb ember néhány centrális diszpozícióval és sok-sok másodlagos diszpozícióval jellemezhető.

Csap: a retinán elhelyezkedő színes fény érzékelésére specializálódott sejtípus.

Csiga: a belsőfül hallóreceptorokat tartalmazó része.

Dendrit: az idegsejt ingerfogadó nyúlványa.

Depresszió: szomorúsággal, kedvetlenséggel, érdektelenséggel járó hangulatbetegség.

Dezoxiribonukleinsav (DNS): minden élőlény átörökítő anyaga. A kromoszómák alapeleme.

Diszkrimináció: két inger megkülönböztetése. A kondicionálásnál alkalmazott egyszerű tanulás egyik esete.

Dopamin: a központi idegrendszer egyik ingerátvivő anyaga (neurotranszmitter).

Drive: motívum, szükséglet, hajtóerő.

Effektus törvény: az a jelenség, hogy a megerősített válaszok beépülnek, ismétlődnek, míg a többiek kioltódnak. (Operáns kondicionálás.)

Efferens neuron: motoros ideg. A központi idegrendszertől a perifériák felé ingeret vezető, mozgató, végrehajtó ideg.

EEG.: elektroencefalogram. A fejbőrre helyezett elektródákkal érzékelt agykérgi elektromos hullámok rajzolata.

Ego: én. Freud elméletében személyiségünk azon része, amely a valóságelv alapján a külvilággal való kapcsolatot, valamint a belső egyensúlyt tartja.

Eidetikus kép: látással érzékelt ingerek rövid ideig tartó, fényképszerűen részletgazdag emlékképe.

Elaboráció: kidolgozás, kimunkálás. Emlékezetünkben, vagy tudat alatt tárolt információk, érzelmi feszültségek egészséges, és eredményes feldolgozása.

Elfojtás: elhárító mechanizmus, amelyben a kínos emlékek (akaratlanul) kizáródnak a tudatból.

Elhárító mechanizmus: Freud pszichoanalitikus elméletében az ego által a szorongás elhárítására vagy csökkentésére alkalmazott tudattalan módszer.

Előítélet: elégtelen tapasztalaton alapuló vélekedés, amelyet statisztikai valószínűség alapján alkalmaznak az egyedire.

Emóció: érzelem.

Empátia: beleélés, beleérző megértés.

Endokrin rendszer: belső elválasztású mirigyek rendszere.

Endorfinok: fájdalomcsökkentő neurotranszmitterek.

Érés: élettani és pszichológiai funkciók feltételeinek kialakulása, a fejlődés egyik eleme. Gyakorlással elősegíthető, de az új funkció megjelenésének időpontja csak kismértékben befolyásolható.

Érzékelés: a megismerési folyamat első eleme, az ingerek detektálása. Érzékszerveinkkel felfogott és továbbított inger. (Sensation.)

Érzékelési küszöb: az a legkisebb ingerintenzitás, amely már (50 vagy 75 %-ban) érzékletet okoz.

Észlelés: a fizikai inger megjelenésétől (az érzékelésen keresztül) az élmény kialakulásáig tartó folyamat. A megismerési folyamat második eleme, nem határolható el élesen az érzékeléstől. (Perception, observation.)

Extroverzió-introverzió: személyiségdimenzió amelyet először Carl Gustav Jung írt le. Azt jelzi, hogy mennyire fordul az ember befelé, önmaga felé, illetve kifelé, a külvilág felé.

Facilitáció: megkönnyítés, serkentés. Az ingertovábbítás, valamint a pszichés jelenségek események kiváltása, elősegítése.

Fali lebeny: a nagyagy központi árok mögötti területe, a homloklebeny és a nyakszirtlebeny között. (Parietális lebeny.)

Fenomenológia: az egyén szubjektív élményeit és egyedi észleleteit tanulmányozó pszichológiai irányzat. Az események megértését az egyén nézőpontjából vizsgálja. Ennek az irányzatnak talán legismertebb része a humanisztikus pszichológia, amely sok irodalmi és bölcsészeti elemet is tartalmaz.

Figyelem: az észlelés összpontosítása, amelynek következtében az ingerek egy korlátozott köre hangsúlyosabban tudatosul.(Attention.)

Filogenezis: törzsfejlődés.

Fixáció: a pszichoanalitikus elmélet szerint a fejlődés egy korábbi szintjéhez (tárgyához) való túlzott kötődés, megragadás. A fejlődés elakadásának egyik lehetséges oka.

Fóbia: erős félelem, szorongás valódi ok nélkül.

Fovea: sárga folt. A retina csapokban gazdag központi része. Nappali világításnál a színek felismerésében döntő szerepet játszik. A látás itt a legélesebb.

Frontális lebeny: lásd homloklebeny.

Frusztráció: akadályoztatás, csalódás, vereség esetén fellépő, feszültséget okozó kellemetlen élmény. Többnyire agresszív késztetéseket eredményez.

GABA: gamma-aminovajsav. Gátló neurotranszmitter. Meghatározott idegi ingereket gátló anyag.

Ganglion: idegdúc. Ingergyűjtő és továbbító idegsejtek egy csoportja. Fellelhetők az agyban, gerincvelőben. A látás ingerszervezésében a retinából a feldolgozó rendszer felé vezet az ingert. Axonjai alkotják a látóideget.

GBR: galvános bőrreakció. A bőr vezetőképességének megváltozása az izgalmi, feszültségi szint (emocionális arousal) változásának függvényében.

Gén: az örökítő anyag alapegysége, a kromoszómák építőeleme. A gének általában párosak, egyikük az apától, másikuk az anyától származik. A gének DNS-fehérjékből állnak.

Generalizáció: általánosítás, kiterjesztés. A kondicionálásban felismert jelenség, amikor egy meghatározott ingerre kialakult feltételes választ más, hasonló inger is kiváltja.

Genitális: a nemi szervekkel kapcsolatos.

Genitális szakasz: a pszichoanalitikus elmélet szerint, a pszichoszexuális fejlődés utolsó szakasza.

Gerontológia: az öregedéssel foglalkozó tudomány.

Gestalt pszichológia: lásd alaklélektan.

Glia sejtek: az agy tömegének jelentős részét kitevő támasztósejtek, nem idegsejtek bár szerepük van az ingervezetésben.

Glutamát: neurotranszmitterként szolgáló aminosav.

Habituáció: megszokás. A válasz erősségének csökkenése egy megszokott ingerre. A tartós ingerek megszokása olyan mértékig, hogy észre sem vesszük őket.

Hajlam: a készség csírája valaminek a befogadására, vagy végrehajtására. Orvosi értelemben fokozott (gyakran öröklött) esély valamilyen eltérésre a szokásostól, vagy egészségtől.

Halálösztön: Freud elmélete szerint az ember egyik alapösztöne. Rombolásban, agresszióban nyilvánul meg. Késői műveiben inkább az agresszió kifejezést használja szembeállítva az életigenlő libidóval.

Halántéklebény: az agyféltekék oldalsó árok alatti része, a homloklebény és a nyakszirti-lebény között. (Temporális lebény.)

Hallucináció: érzékleti élmény, külső kiváltó inger nélkül. A belső ingerek külsőként történő megélése.

Hipnózis: módosult tudatállapotot létrehozó módszer. A hipnotizált személy számára a külvilág ingereinek jelentősége csökken, a belső késztetések szimbólumokon keresztül, szabadabban jelennek meg mint éber állapotban. A hipnotizőr verbális kapcsolat segítségével vezeti az élményt.

Hipotalamusz: az agytörzs felett lévő köztiagy alsó fele, az érzelmi és reflexműködések központja. Szabályozza a belső elválasztású mirigyek működését, fenntartja a homeosztázist.

Hipotézis: feltevés, javaslat események közötti kapcsolat magyarázatára.

Hippokampusz: a halántéklebény csúcsához közel található agyi képlet. Az új emléknymok bevézésében (konszolidálásában) fontos szerepet játszik. Összekapcsolja az agy különböző részein elhelyezkedő emléknymokat.

Hisztéria: a neurózisok egyik fajtája. Fokozott érzékenység, kiegyensúlyozatlanság jellemzi. A lelki konfliktusok gyakran testi tünetekben jelentkeznek. Page 9

Homeosztázis: az élettani működések optimuma.

Homloklebény: mindkét félteke központi árok elé eső része. (Frontális lebény.)

Hormon: vegyi hírvivő anyag, amelyet a test egyik részén lévő szerv termel, és amely a véráramon keresztül jut el a test más részeibe, ahol kifejti a hatását azokra a sejtekre, amelyek felismerik az általa hozott üzenetet.

Humanisztikus pszichológia: olyan pszichológiai irányzat, amely az ember egyediségét, a feltétlen elfogadást, a megértést, a be nem avatkozást hangsúlyozza.

Id: Freud háromrészes személyiségmodelljének az ösztönkésztetéseket, (libidót) energiákat, tartalmazó, az öröm-elv alapján működő része.

Identifikáció: azonosulás. A társas szerepek gyermekkori elsajátításának folyamata, amelyben a gyermek azonosul a számára vonzó (esetleg félelmetes) mintát jelentő személlyel (pl: szülővel).

Identitás: azonosság, önmagára találás. A személyiségfejlődés fontos eleme, amelynek alakítása egész életünkön át, inkább lépcsőzetesen, mint folyamatosan történik. (Lásd: Erikson fejlődésről alkotott elméletében.)

Imprinting: korai bevésődés. Az élet első tapasztalatai, amelyek meghatározzák az identitást.

Fajspecifikus tanulás, követendő minta a viselkedésben. Madaraknál megfigyelhető.

Intellektualizáció: olyan elhárító mechanizmus, amelyben a személy úgy próbál megszabadulni egy fenyegető helyzettől, hogy elvont, intellektuális fogalmakban kezeli azt.

Intelligencia: az a jellemző, amit az intelligenciatesztek mérnek. Problémamegoldás, gondolati rugalmasság, elvont fogalmakban gondolkodás, tanulási képesség, beszédképesség, ítéletalkotás, téri képzelőerő, kezűgyesség, kreativitás, a meglévő ismeretek egyaránt részei az intelligenciának. (Értelmesség.)

Interferencia: a hosszú távú memóriából történő előhívást gátló tényező. Akkor keletkezik, amikor különböző elemeket ugyanazzal az előhívási támponttal kapcsolunk össze. Az egyik információ elfedi a másikat.

Intracelluláris folyadék: a sejteken belüli folyadék (vízmennyiség). A szomjúság kiváltásának egyik forrása.

Introspekción: önmegfigyelés. Saját tudattartalom, saját élmények, saját érzések leírása.

Introverzió: befeléfordulás. Lásd még: extroverzió-introverzió.

IQ: intelligencia hányados. Az intelligencia teszt alapján mért érték és a vizsgálati személytől elvárható (standard) érték hányadosa.

Ízlelőbimbók: az ízlelésnek a nyelven és a szájüregben csoportosan elhelyezkedő receptorai.

Jobb félteke: a nagyagy jobb fele. A test bal oldalát és a legtöbb embernél a térbeli tevékenységet, a humort, az asszociációs szerkezeteket, a nonverbális gondolkodást vezérli.

Kábítószer: a tudat működését időlegesen gyöngítő vagy megváltoztató anyagok. (Drogok)

Katarzis: érzelmi vagy indulati feszültség csökkentése, megfogalmazása szóban vagy fantáziában. Az erkölcsi megtisztulás élménye. A pszichoanalízisben feszültségek és szorongások feloldása azáltal, hogy újra átéljük a traumatikus élményeket.

Képesség: fizikai és szellemi teljesítményre való alkalmasság, élettani és pszichikai feltételek, adottságok és szerzett készségek együttese. Mérhető, teljesítményképes tudás.

Készség: a tudatos tevékenység automatizált összetevője. Dinamikus sztereotípiá.

Kisagy: az agytörzs hátsó falához rögzült lebenyes szerkezet, amely az izomtónus és a bonyolultabb mozgások irányítását végzi.

Kiszorítás: a rövidtávú memóriában tárolt elemek elvesztése túl sok új elem hozzáadása következtében.

Kognitív: megismerő, gondolati.

Kognitív disszonancia: az egyén ismeretein, vélekedésein, meggyőződésein belüli ellentmondás. Az ebből eredő feszültség a viselkedés vagy a vélemény megváltozására készíti az egyént.

Kognitív pszichológia: olyan pszichológiai irányzat, amely a mentális folyamatokat hangsúlyozza a lelki jelenségek és a viselkedés tanulmányozása során.

Kondicionálás: a feltételes reflex kialakításának folyamata.

Kongruens: összeillő, megegyező.

Központi árok: a homloklebenyt és a falilebenyt elválasztó mindkét agyféltekén átívelő árok.

Központi idegrendszer: agy és gerincvelő együttesen.

Kromoszóma: a sejtek örökletes tulajdonságokat hordozó anyagai. Az emberi sejtekben 23 pár található. A gének hordozója.

Különbségi küszöb: két inger közötti legkisebb különbség, amely még megkülönböztethető.

Latens tanulás: olyan új ismeret megszerzése, amely még nem jelent meg a viselkedésben.

Látóideg: A retina ganglionsejtjeinek axonjaiból álló, az agy feldolgozó rendszeréhez (CGL) vezető ideg. (Nervus opticus.)

Lelkiismeret: szándékainkat, cselekedeteinket értékelő magasabbrendű lelki funkció. Pszichopatáknál gyenge, vagy szinte teljesen hiányzik. (Lásd: felettes én.)

Libidó: Freud elméletében az id pszichikai energiája. A szeretet és szexualitás mozgatója.

Limbikus rendszer: a középagyban elhelyezkedő ősi szerveződés, amely a motivációs és az érzelmi viselkedés központja.

Longitudinális vizsgálat: olyan kutatási módszer, amelyben az egyént hosszabb időn keresztül vizsgálják időszakonként elvégezve a méréseket. (Hosszmetszeti vizsgálat.)

LSD: lizergsav-detil-amid. Erős pszichoaktív szer, a tudatállapot torzulását okozza. Kábító-szer.

Manifeszt álmotartalom: az a része az álomnak, amelyre emlékszünk. Az elfelejtett részt latens álmotartalomnak nevezzük.

MAO: monoaminoxidáz. A biogén aminok csoportjába tartozó neurotranszmitterek (pl: noradrenalin, dopamin, szerotonin) lebontásáért felelős egyik enzim, amelyről feltételezik, hogy jelentős szerepet játszik az érzelmek szabályozásában. A MAO működését gátló gyógyszerek a depresszió kezelésében használatosak.

Marihuána: a vadvadkender (cannabis) szárított virága, más néven hasis. Erősíti az érzékleti élményeket, eufóriás tudatállapotot hoz létre.

Meditáció: módosult tudatállapot, amelyben az egyén, elhatárolódik a külvilágtól, figyelmét beszűkíti a belső élményekre, vagy sugalmazott(nak vélt) gondolatokra.

Megfigyeléses tanulás: mások viselkedésének megfigyelése és a viselkedés eredményének megjegyzése által létrejött tanulás.

Mellékvese: páros belső-elválasztású mirigy a vesék felső csúcsán. A mirigy velőállománya adrenalint és noradrenalint választ ki. Kérgi részében pedig kortizont és más (adenokortikális) hormonokat termel.

Mentális: értelmi, észbeli, gondolati, pszichikus.

Mentális kor: Binet által az intelligencia mérésére bevezetett mértékegység, amely kifejezi, hogy a vizsgált gyermek teszt alapján mért teljesítménye milyen életkorúak átlagának felel meg.

Mentális modell: egy a valóságban meglévő rendszerről alkotott gondolati egység, amely a jelenséget és az összefüggéseket is tartalmazza. Egy konkrét feladat mentális reprezentációja.

Mentális reprezentáció: tárgyak, események, viszonylatok, összefüggések belső leképzése. A kognitív pszichológia egyik fontos alapfogalma.

Mielinhüvely: egyes idegrostokat körülvevő zsíros szövet. Elősegíti az idegsejtekben a csekély veszteséggel történő ingervezetést.

Motiváció: szükséglet-kielégítést és célirányos viselkedést kiváltó késztetés. Szelektív aktivitás.

Motívum: olyan tényező, amely megszabja, vagy módosítja törekvéseinket, cselekedeteinket.

Motoneuron: mozgató idegsejt, az efferens pálya része. (Motoros neuron.)

Nagyagy: a két agyfélteke (hemiszfériák) és a kérgestest (corpus callosum) együttesen. (Cerebrum.)

Narcizmus: önszeretet, önimádat. A pszichoanalitikus elméletben a pregenitális fejlődés velejárója. Amennyiben felnőttkorban is dominánsan jelentkeznek, egészségtelen. Az elnevezést a mitológiai Narcisról kapta, aki saját tükörképe iránti szerelemből öngyilkos lett.

Narkotikum: kábítószer.

Neuron: idegsejt.

Neurotranszmitter: az ingerületet az egyik idegsejtről a másikra átvivő vegyület.

Neurózis: a nem organikus hátterű mentális betegségek gyűjtőneve. Az egyén képtelen szorongásaival és konfliktusaival megküzdeni, ezért tüneteket produkál, rosszul alkalmazkodik környezetéhez. Tünetei: izzadás, kényszeres cselekvés, fóbia, szorongás, ...

Noradrenalin: a mellékvese velőállománya által kiválasztott hormon. Neurotranszmitter. Emocionális izgalmat okoz.

Nyakszirtlebeny: a nagyagynak a fali és halántéklebenyek mögötti része. (Occipitális lebeny.)

Nyúlvelő: az agytörzs legalsó szakasza, a gerincvelő enyhe megvastagodása. Itt kereszteződnek a fő idegpályák.

Occipitális lebeny: lásd nyakszirtlebeny.

Ontogenezis: egyedfejlődés.

Opiátok: kábítószeresek. Az ópium és kémiai leszármazottai. Kodein, morfium, heroin.

Orális szakasz: a pszichoanalízisben a pszichoszexuális fejlődés első szakasza, amelyben az örömmérség a szájhoz kötődik.

Ovuláció: peteérés. Az érett petesejt kiszabadulása a petefészekből. Page 13

Ödipusz konfliktus (komplexus): Freud pszichoanalitikus elméletében a pszichoszexuális fejlődés fallikus szakaszában jelentkező konfliktus, amelyben a gyermek az ellenkező

nemű szülőhöz vonzódik, az azonos nemű szülőt pedig vetélytársnak tekinti. Névadója Oidipusz, mitológiai görög király, aki tudtán kívül feleségül vette anyját és megölte apját.

Önmegvalósítás: a személy alapvető késztetése arra, hogy kiteljesítse a benne rejlő lehetőségeket. A személyiség humanisztikus elméleteinek egyik alapfogalma.

Örömelv: Freud pszichoanalitikus elméletében az „öszton én” által követett stratégia, amely azonnali kielégülésre tör.

Ösztön: veleszületett, célvezérelt fajspecifikus késztetés, amely megjelenik a viselkedésben is. Például: táplálkozási, nemi.

Ösztrogének: női nemi hormonok egy csoportja.

Ösztrusz: nőstény emlős állatoknál az ovulációt megelőző, ciklikusan ismétlődő szexuálisan fogékony időszak.

Pajzsmirigy: a nyakban található belsőelválasztású mirigy, amelynek hormonja, a tiroxin fon- tos szerepet játszik az anyagcsere sebességének szabályozásában.

Pálcika: a retina nagyérzékenységű eleme, amely a színek megkülönböztetésére nem alkalmas.

Paranoid szkizofrénia: üldöztetési téveszme.

Parapszichológia: az elfogadott tudományos elméletekkel nem magyarázható pszichés jelenségekkel foglalkozó pszichológiai irányzat.

Paraszimpatikus idegrendszer: a vegetatív idegrendszer egyik ága, amely nyugalmi állapotban aktív. A szimpatikus idegrendszer antagonistája.

Parietális lebeny: lásd fali lebeny.

Percepció: észlelés.

Perceptuális elhárítás: az a folyamat, amelyben az észlelési rendszer már a tudattalan szintjén kiszűri a szorongást keltő információkat.

Perifériás idegrendszer: az idegrendszernek az agyon és gerincvelőn kívüli része, amely vegetatív és szomatikus részre oszlik.

Pozitív megerősítés: a kívánatos válasz jutalmazása, társítása egy kellemes ingerrel.

Proaktív interferencia: a korábban tanult ismeretek zavaró hatása az új ismeretek tanulása, felidézése során.

Projekció: elhárító mechanizmus, amellyel saját nem kívánatos érzéseinket, szándékainkat másokénak tulajdonítjuk. Kivetítés.

Projektív teszt: olyan személyiségvizsgáló eljárás, amelyben a vizsgált személy saját belső élményeit, tartalmait, értelmezéseit vetíti ki a tesztre.

Pszichoanalízis: S. Freud által kidolgozott és követői által továbbfejlesztett elmélet és eljárás a neurózisok gyógyítására.

Pszicholingvisztika: a nyelv és a nyelvelsajátítás pszichológiai szempontú vizsgálata.

Pszichológia: lélektan. Érzelmi, értelmi, akarati, viselkedési folyamatokat tanulmányozó tudomány.

Pszichopata: lásd: antiszociális személyiség.

Pszichoszomatika: testi betegségek pszichés okainak vizsgálatával foglalkozó tudományág.

Pszichózis: többnyire organikus hátterű súlyos mentális betegség, amelyben a gondolkodás, a realitás érzékelése, az érzelmek súlyosan károsodnak. Ma már nem használatos diagnosztikai kategória.

Pubertás: a nemi szervek biológiai érésének és a másodlagos nemi jellemzők (szőrzet, emlők) kialakulásának időszaka.

Racionalizáció: elhárító mechanizmus, amelyben a személy úgy tartja fenn önbecsülését, hogy kézenfekvő és elfogadható indokokat kapcsol impulzív vagy kevésbé elfogadható eredetű cselekedeteihez.

Reakcióidő: az inger megjelenése és a válasz között eltelt idő.

Reakcióképzés: elhárító mechanizmus, amelyben a személy úgy tagadja meg helytelenített viselkedését, hogy motívumával szembenálló tendenciát hangsúlyoz, de eredeti vágyának szükségleti feszültsége rejtve fennmarad.

Receptor: ingerek érzékelésére specializálódott szervek és sejtszerveződések.

Recesszív gén: a génpár olyan tagja, amely csak abban az esetben határoz meg az egyénben egy jellegzetességet, ha a pár másik tagja is recesszív. Ha a pár másik tagja domináns, a recesszív gén hatása gátolt marad.

Refrakter szakasz: az idegsejt időleges (néhány ezred, vagy század másodperces) inaktív állapota a kisülés után. Ebben az időszakban nem képes újabb ingert továbbítani, a kémiai és elektromos feltételek elégtelensége miatt.

Regresszió: „visszatérés” egy korábbi fejlődési szakaszban tanult, és ott még természetes, primitívebb, gyermekibb válaszmódhoz.

Relaxáció: az izmok ellazításának következtében létrejövő szellemi és érzelmi ellazulás. Page 15

REM (Rapid eye movement) : „gyors szemmozgások” kezdőbetűi angolul. Az álmodás színes, nagy aktivitású szakaszára jellemző szemmozgás.

Represszor: elnyomó, elfojtó. A környezet ingereit az indokoltnál kevésbé érzékenyen figyelő, arra visszafogottan reagáló személy.

Retina: recehártya. A szem fényérzékeny része, amely a csapokat és a pálcikákat tartalmazza.

Retroaktív interferencia: a később tanult ismeretek zavaró hatása a korábban tanultak felidézésére.

Rövid távú emlékezet: az emlékezeti rendszer azon része, amelynek befogadóképessége erősen korlátozott. Az új elemek ide kerülnek először, majd szelektíven jutnak tovább a hosszú távú és nagy terjedelmű emlékezetbe. (STM, short-term memory.)

Séma: a memóriában tárolt gondolati szerkezet (kognitív struktúra).

Skálázás: nyers adatok értékelhetővé alakítása.

Stimulánsok: izgatószer. Olyan pszichoaktív szerek, amelyek emelik az arousalszintet.
Pl.: amfetaminok, kokain, koffein.

Stressz: fokozott készenléti állapot. „Harcoldj vagy menekülj” helyzetekre adott fiziológiai és pszichés válasz.

Szabadon lebegő figyelem: megfigyelési módszer, amelyet pszichológusok fejlesztettek ki, személyérzékelés céljából. A figyelem széles sávban alig irányítva pásztáz, és értelmezni próbál minden egyedi szokatlan információt összefüggést. A megfigyelő a benne felbukkanó érzések okát keresi, és azt külső információként elemzi.

Szaglóhám: az orrüreg specializálódott bőrszöve, amely a szaglás receptorait tartalmazza.

Szaruhártya: a szem átlátszó felszíne, amelyen keresztül a fény belép a szembe.

Szemantika: jelentéstan. A nyelvtudománynak a nyelvi formák jelentésével foglalkozó ága.

Szemantikus emlékezet: a memória azon része, amely az általános tudást, például a szavak jelentést tárolja.

Szemantikus háló: az emlékezetben tárolt fogalmak és kapcsolatrendszerük amely az összefüggéseket, viszonylatokat is tartalmazza.

Személyes konstruktum: George Kelly kognitív személyiségelméletében szereplő fogalom, amelyben az egyén értelmezi környezetét. A személyiség szerveződésének alapegysége.

Személyiség: jellemző vonások, irányultságok, gondolkodásmód, érzelmek, kapcsolati minták egyedi szerveződése, amely meghatározza döntéseinket, cselekedeteinket, és azzá teszi a személyt aki.

Szenzitizátor: a környezet ingereit érzékenyen figyelő és arra fokozottan reagáló személy.

Szenzomotoros: érzékelő és mozgató idegi (pszichés) folyamatok együttese.

Szenzomotoros szakasz: a Piaget által definiált kognitív fejlődés első szakasza amely ~2 éves korig tart. A gyermek ekkor fedezi fel az érzékek és a mozgás kapcsolatát.

Szignáldetekciós elmélet: a zajos környezetből származó ingerek érzékelésének törvény- szerűségeivel foglalkozó elmélet.

Szimpatikus idegrendszer: a vegetatív idegrendszer egyik ága, amely a gerincvelőből ered. Emocionális izgalom során aktív. Bizonyos mértékig a paraszimpatikus idegrendszer antagonistája.

Szinapszis: egy idegsejt axonja és egy másik dendritje közti kapcsolat.

Szizofrénia: a mentális betegségek egy csoportja, amelyben az érzelmek, a gondolkodás és a viselkedés súlyosan zavart.

Szocializáció: a társadalmi normákhoz való viszony kialakulásának folyamata.

Szociális tanuláselmélet: az egyéni jellemzők és viselkedés alakulása a társas környezet hatá- sára.

Szociopata: lásd: antiszociális személyiség.

Szomatikus: testi, testre vonatkozó.

Szomatikus idegrendszer: a perifériás idegrendszer azon ága, amely az agyat és a gerincve- lőt az érzőreceptorokkal, az izmokkal és a testfelszínnel köti össze.

Szorongás: a homályosan meghatározott veszély előérzete amely nyugtalansággal, feszült- ség- gel, aggodalommal, testi tünetekkel jár együtt.

Sztereotípiá: emberek, jelenségek egy csoportjáról alkotott séma. A gondolatainkba elsőként betolakodó gyakori, vulgáris asszociáció.

Szuperego: felettes én. Freud személyiségelméletében az erkölcsiséget, normákat, lelkiisme- retet, elvárásokat tartalmazó rész.

Szükséglet: hiányállapot.(Drive, motívum.) Page 17

Tabula rasa: üres lap. A kifejezést abban az értelemben használják, hogy az ember születésekor üres lapként érkezik, akit környezete, neveltetése, tapasztalatai (az empiristák szerint) bármivé alakíthatnak.

Tachistoszkóp: szavak, szimbólumok, mintázatok rövid ideig tartó bemutatására, (felvillantására) szolgáló készülék.

Talamusz: az agy központi magjának része, az érzékek közvetítésének egyik eleme. Az alvás és ébrenlét szabályozásában is résztvesz.

Tanulás: új elemek, összefüggések, készségek beépülése gondolatainkba, érzelmeinkbe, viselkedésünkbe. Az inger-válasz kapcsolat módosulása azonnal, vagy lehetőségként.

Tanult tehetetlenség: a közömbösség és tehetetlenség állapota, amely elkerülhetetlen traumák következtében alakult ki.

TAT (Thematic Apperception Test.): projektív tesztek egyik típusa, amelyben képeken bemutatott jelenetekhez fűz történetet a vizsgált személy.

Temporális lebeny: lásd, halántéklebeny.

Teszt: próba. Pontosan körülhatárolt feltételek között végrehajtandó feladatcsoport, amelynek eredménye (sztenderdekkel összehasonlítva) tájékoztató részinformációt ad a feladatot megoldó személyről.

Tesztoszteron: a herék által termelt férfi nemi hormon. Lásd, androgének.

Téveszme: egyes pszichotikus betegségekre jellemző hamis tudattartalom, a valóság súlyosan téves reprezentációja.

Tipológiák: típuselméletek. Olyan elméletek, amelyek szerint az emberek csoportokba sorolhatók közös jellemzőik, személyiségvonásaik alapján.

Többszörös személyiség: két vagy több egységes és jól kifejlett személyiség létezése egy emberben.

Transzcendentális meditáció: a meditációs technikák egyike. Lásd meditáció.

Tudat: Az ember lelki életének adott, aktuális, ébrenléti szakasza. A jelenben zajló külső és belső folyamatokat (gondolkodást, figyelmet, a valóság pszichikus visszatükrözését, emlékezeti keresést) figyelő, ellenőrző, irányító rendszer.

Tudatelőttés: emlékek, gondolatok amelyek pillanatnyilag nem részei a tudatnak, de oda beemelhetők, szükség esetén hozzáférhetők.

Tudattalan: olyan emlékek, vágyak, impulzusok lakhelye, amelyek hozzáférhetetlenek a tudat számára. A pszichoanalitikus elmélet szerint az „id” és az „elfojtások” itt találhatóak.

Valóságelv: Freud elméletében az ego (én) által követett stratégia, amely az elvárásokkal, normákkal (felettes én), külső lehetőségekkel egyeztetni az id (ösztön én) impulzusait.

Vegetatív idegrendszer: a perifériás idegrendszer azon része, amely a sima izmok (belső szervek, mirigyek, emésztés, ...) működését szabályozza. Szimpatikus és paraszimpatikus ágra oszlik. Autonóm idegrendszernek is nevezik.

Vevőérzékenységi görbe (ROC- görbe): jelérzékelésnél a találatok és a téves riasztások arányát jelző függvény.

Viselkedéslélektan: A pszichológiát mint a viselkedés tanulmányozását írja le. Az elemzés számára elfogadható adatokat a megfigyelhetőkre korlátozza. (Behaviorizmus.)

Vonatkozási keret: minden értékelő, ítélő megnyilatkozás háttere, viszonyítási alapja.

Vonás: a személyiség olyan állandó jellegzetessége, amely alapján jellemezhető.

Zseni: a tehetség legmagasabb fokán álló személy

Oktatási segédlet.

Szerkesztette: Suplicz Sándor f.docens.

A BMF Tanárképző és Mérnökpedagógiai Központ kiadványa.

Ψ

Készült: 2002-ben, a

BMF mérnökstanár

hallgatói részére, belső felhasználásra.

Megtalálható a következő címen is:

<http://www.ows.eoldal.hu/cikkek/segedanyagok/pszichologiai-ertelmezo-szotar>